

A MAGYAR ÁLLATKERTEK HOZZÁJÁRULÁSA ORSZÁGUNK ÉS A VILÁG JOBBÍTÁSÁHOZ - SZAKMAI KÜLDETÉS ÉS SZEREPVÁLLALÁS

A természetrombolás áradatát vissza kell fordítani. Minden lehető forrást fel kell használni és meg kell ragadni a bioszféra, az ökoszisztémák és azok elemeinek hatékonyabb megőrzése, a természetmegőrzéssel és a természeti erőforrások fenntartható kihasználásával kapcsolatos tudományos ismeretek bővítésére, a politikai döntéshozók és a közvélemény felvilágosításának fokozására az emberi társadalom és a természet közti új egyensúly megtalálásának szükségességéről. Az állatkertek

- szemléletformáló, oktató-nevelő tevékenységgel
- tudományos kutatások és szakmai fejlesztési feladatok támogatásával
- természetvédelmi törekvések, így az élőhelyvédelem és a fajmegőrzés támogatásával,
- és szabadidős tevékenységek, családi programok, rekreációs lehetőségek, nagy népszerűségű turisztikai célpontok biztosításával

társadalmilag fontos és a nagyközönség által széleskörűen elismert szerepet töltenek be.

Szemléletformálás

A természetmegőrzés alapvető feladata, hogy tudatosítsa az emberi fejlődés és a Föld biológiai rendszerei közti új egyensúly megteremtésének szükségességét. Ennek a tudatosságnak a Föld minden országában és az emberi társadalom minden rétegében mélyülnie kell, és a politikai döntések alapját kell képeznie. Az olyan oktatás, amely bolygónk biológiai rendszerének és alkotó elemeinek pótolhatatlanságát megvilágítja a leghatékonyabb eszköz az általános tudatosság szintjének emelése.

Az állatkerteken keresztül az emberek százmilliói érhetők el szerte a világban. Ezeknek az embereknek nagy többsége városokban él és ritkán vagy esetleg soha nem kerül közvetlen kapcsolatba a természettel. Azért jönnek az állatkertbe, mert érdeklődnek az állatok iránt. Az érdeklődés - szintjétől függetlenül - jó alapot ad a neveléshez. Ez az állatkertek világszerte tömeges látogatottságával párosulva egyedülálló lehetőséget ad az állatkerteknek a természetmegőrzés fontosságának tudatosításában.

Az állatkertek sokkal több látogatót vonzanak, mint a legtöbb természettudományi múzeum, botanikus kert vagy más hasonló természetvédelmi célú intézmény. Ennek oka, hogy az állatkertek élő vadállatokot állítanak ki, és ezek hatalmas vonzerőt jelentenek. Az élő állatok fizikai közelségének látogatókra gyakorolt hatása nem helyettesíthető fotókkal, filmekkel, videókkal könyvekkel vagy enciklopédiákkal.

Az állatkertekben a nevelés alapját az élő állatok képezik, bármennyire fontos is lehet a kiállítás módja és a gyűjtemény más összetevőinek közrejátszása (pl. növények, élettelen anyagok). Az állatkerti látogatók nevelés iránti fogékonysága, szemléletük változtatásának lehetősége az élő állatok varázsának köszönhető, ezért az állatgyűjtemények az állatkertek hatalmas nevelési potenciáljának alapjául szolgálnak.

A magyar állatkertek komoly szerepet vállalnak a közoktatás támogatásában. Azon kívül, hogy 2000-ben mintegy másfél millió 14 alatti gyerek fordult meg bennük, jórészt családjával együtt, rendkívül sokféle tanulmányi szolgáltatást végeznek. Csupán a MÁSZ tagintézményeiben 27 kiállítást szerveztek, amelyet 346 ezer ember látogatott, 514 szakköri foglalkozást tartottak összesen 14 ezer résztvevővel, 492 előadáson és 85 egyéb rendezvényen közel 230 ezren vettek részt.

A szemléletformálás újszerű példájaként kell megemlíteni, hogy a MÁSZ legtöbb tagja csatlakozott az Európai Állatkerti Szövetség által 2001-ben indított "Dzsungelhús-válság" okai ellen tiltakozó kampányhoz. Országosan egységes kiállítási tablókat készítettek, amelyet 7 intézményben állítottak ki. A kiállításokhoz aláírás-gyűjtés is kapcsolódott, amelynek eredményeként közel 100 ezer aláírást sikerült összegyűjteni, amelyeket az Európa más országaiban gyűjtött további másfél millió aláírással együtt komoly visszhangot kiváltó módon adnak át az EU fejlődési ügyekkel foglalkozó miniszterinek.

Természetvédelem, tudományos kutatás

"A nem emberi létformák létezéshez való jogáról, esztétikai értékükről és belső értékükről szóló érvek, vagy azok a szavak, amelyek részvételre szólítanak fel a földi élőlények iránt - melyek talán egyedüli társaink a világegyetemben-, mostanában legtöbbször süket fülekre találnak. Amíg az erkölcsi beállítottság nem fejlődik tovább, a természetvédelmet, mint az emberi jólét és hosszú távon a túlélés biztosítékát támogatni kell." (Ehrlichék ötödik természetvédelmi törvénye)

A hazai állatkertek, ha jól végzik dolgukat kitűnő és természetes színterei a természetvédelmi oktató, nevelő, munkának. Kölcsönös szándék, együttműködés esetén tömegek számára elérhetővé és megfoghatóvá teszik a természetvédelem célkitűzéseit, tevékenységét és aktuális gondjait, feladatait. Ezen a területen is még sok a kihasználatlan lehetőség. (információs anyagok elhelyezése, a védett értékek sokszínű bemutatása, vetélkedők, versenyek, tehetséggondozás, védett állatok mentésébe önkéntesek bevonása, erdei iskola rendezvényei, foglalkozásai stb.).

A természetmegőrzés alapvető célja persze a biológiai diverzitás megőrzése, ami a fajok és a biológiai közösségek megőrzését jelenti. Sok faj, azon a közösségen kívül amiben a természetben található, nem képes fennmaradni. A diverzitás megőrzése egy faj megfelelő számú egyedének, és megfelelően nagy területének megőrzését jelenti azért, hogy a faj természetes közössége és ökológiai szerkezete fennmaradjon. Az állatkertek természetes élőhelyükön kívül (ex situ) tartanak állatokat, és ezzel hozzájárulnak az egyes állatfajok megőrzéséhez. Ez ma már a legtöbb természetvédő körben általánosan elfogadott, mint kritikusan veszélyeztetett fajok megmentésének gyakran egyedüli módja. Ezen túlmenően az in situ és ex situ populációk összehangolt megőrzésének technikája is fejlődik. Ez a kérdéses faj maradványpopulációkkal való támogatását szolgálja, és ilyen feladatok ellátására a MÁSZ tagjai is készek vállalkozni.

A hatékony természetmegőrzéshez nélkülözhetetlen a természet és minden összetevőjének tudományos ismerete. Újabb ismeretekre van szükség, arra vonatkozóan is, hogy az emberiség hogyan hasznosíthatja legjobban a természeti erőforrásokat anélkül, hogy jóvátehetetlenül kimerítené azokat, felborítva ezzel a természetes egyensúlyt. Bár az elmúlt 100 évben az élő és élettelen világról szerzett tudásanyag rohamosan növekedett, az emberiség fejlődése okozta számtalan probléma megoldásához még mindig rengeteg ismeret szükséges. Az állatkertek a történelmi idők óta hozzájárulnak a biológiai ismeretek bővítéséhez. Az állatkerti állatgyűjtemények értékes anyagot szolgáltatnak a biológus kutatóknak és továbbra is kimeríthetetlen forrását képezik azon alapvető információknak, amelyek mélyebb betekintést engednek megszámlálhatatlan faj biológiájába. Ez a mélyebb betekintés nélkülözhetetlen a fajok és élőhelyeik sikeres megőrzéséhez. Az állatkertek fontos szerepet játszottak és játszanak az olyan eljárások kidolgozásában, amelyek az in situ természetmegőrzésében közvetlenül érintettek. Az állatkertekben dolgozó szakemberek, veszélyeztetett fajokkal szerzett tapasztalatai és biológiai ismeretei jelentősen hozzájárulnak az állatkerti természetmegőrzéshez.

A magyar állatkerteknek is saját kutatási programok indításával, vagy az egyetemek, természetvédelmi intézmények és más természetmegőrzést szolgáló szervezetek kutatásainak támogatásával kell szolgálniuk a természetmegőrzés céljait és az általuk felhalmozott ismereteket a természetmegőrzés támogatása érdekében közkinccsé kell tenniük. A természetvédelem számára a természetes biodiverzitás szerveződésének ismerete, megértése alapvető fontosságú. Nem véletlen, hogy a világ vezető állatkertjeiben egyre inkább az "élőhely" típusú bemutatók válnak jellemzővé és nem lehet ez a jövőben másként a hazai kertekben sem.

A világ állatkertjei elsősorban bemutató, ismeretszerző céllal, döntő módon természetes élőhelyükön kívül (ex situ) tartanak állatokat. A természeti környezet terhelődése miatt az állatkertek, nem egy esetben a kritikusan veszélyeztetett fajok megmentésének, fenntartásának gyakran egyedüli lehetőségeként járnak hozzá a sokféleség fenntartásához, megőrzéséhez. Ez ma már a legtöbb természetvédő körben általánosan elfogadott szükség megoldás. A hazai állatkertek és vadasparkok a természetvédelem alapvető érdekének és lehetőségének tekintik az élőhelyek védelmét és a természetes diverzitás megőrzését (in situ konzerváció). Az aktív természetvédelmi együttműködés különböző színterei részben már napjaink-

ban is adottak: élőhely rekonstrukció (mocsári teknős, európai hód, uhu stb.), repatriálások (ragadozó madarak, fehér gólyák,), fajvédelem CITES-fajok kobzott példányainak elhelyezése, gyógykezelése.

A hazai természetvédelem zászlós hajóinak számító nemzeti parkok fragmentált területeinek minél hosszabb ideig történő megőrzése szempontjából sem lehet közömbös az in situ és ex situ populációk összehangolt megőrzésének fejlesztése és technikája. (Ez adott esetben a kérdéses faj maradványpopulációkkal való támogatását is szolgálhatja.)

A hatékony természetmegőrzéshez nélkülözhetetlen a természet és összetevőinek ismerete. Az állatkertek történeti idők óta hozzájárulnak a biológiai ismeretek bővítéséhez. Ezek a gyűjtemények értékes anyagot és információt szolgáltatnak a kutatóknak, forrását képezik olyan alap információknak, amelyek hozzájárulhatnak olyan eljárások kidolgozásához, amelyek hatékonyan alkalmazhatóak az in situ természetmegőrzésben is.

Az állatkertek a hivatásos természetvédőkkel, kutatói csoportokkal közös kutatási programokon keresztül aktívan bekapcsolódhatnak a természetvédelmi, természet megőrzési feladatokba. (fajvédelem, élőhely-védelem, élőhely rekonstrukció, viselkedésbiológiai, élőhely-, életmód-, tartástechnológiai-, szaporodásbiológiai-, stb. megfigyelések és kísérletek). Ezeknek a kutatási céloknak a kitűzését és prioritásait, szempontjait, feltételrendszerét, keretét szakmailag jóváhagyott, ellenőrzött és dokumentált körülmények között kell végezni, amely a hatósági jogkör gyakorlójának helyi és központi szinten is irányító, koordináló és ellenőrző szerepével történhet.

A hazai természetvédelem munkáját a magyar állatkertek közvetlen akciókkal is segítik. A védett és fokozottan védett fajok sérült beteg egyedeit befogadják, gyógykezelik, s ha lehet, utána szabadon engedik. A határokon illegálisan behozni kívánt, illetve az engedély nélküli tartóktól a természetvédelmi hatóságok által elkobzott állatokat ugyancsak befogadják. Néhány példa: 2000-ben a Fővárosi Állat- és Növénykert összesen 351 védett madarat fogadott be, közülük 179 egyedét visszatelepítették a természetbe felgyógyulás után., 2000 tavaszán 283 db. átteleltetett korai denevért telepítettek vissza a Pilis hegységbe. 27 mentett gulipánfőkát, illetve pattogó tojást nemzeti parki területekre helyeztek vissza. A Szegedi Vadaspark 2001 első félévében 27 védett és fokozottan védett faj 88 sérült, beteg behozott egyedét fogadták be, majd gyógyultan ezek közül szabadon engedték 18 faj 57 egyedét.

Az Európai Természetvédelmi Tenyésztési Program (EEP) több mint két tucat programjábanban vesznek részt MÁSZ tag magyar állatkertek. Szaporítási eredményeik jelentősek. Két faj esetében (mandrill és a fehérarcú selyemmajmocska) a faj európai törzskönyvét (ESB) MÁSZ tag intézmények vezetik.

Egyre több erőt fordítanak magyar állatkertek az in-situ természetvédelem támogatására: 2000-ben fordult először elő, hogy magyar állatkertész egy nemzetközi mércével is igen jelentős természetvédelmi programban egzotikus helyszínen vállalt részt: a FÁNK leggyakorlottabb madárgondozója Dél-Afrikában egy hónapon át dolgozott, hogy hajótörés során a tengerbe került olaj miatt beszennyeződött közel 20 000 pingvint megmentse meg a biztos pusztulástól. Jelentős támogatást adnak a magyar állatkertek több élőhelyvédelmi és fajmegőrző program számára, pl. a vidra hazai védelmében anyagi és szakmai támogatást nyújtva (szaktanácsadás, állatorvosi mintavételezés, altatások kivitelezése). A munka során együttműködnek állami, tudományos és társadalmi szervezetekkel egy vidratelep üzemeltetésében, illetve a vidraállomány hazai felmérésében, amit 2000-ben különösen indokolttá tett a tiszai ciánszennyezési katasztrófa. 2001-ben magyar állatkertészek önkéntes 9 fős csoportja több mint egy hétig dolgozott az Adriai Cres szigeten a legnagyobb közép-európai fakókeselyű populáció védelmével kapcsolatos programban.

Szabadidős tevékenységek, turisztikai vonzerő

A Magyar Állatkerteket és más hasonló jellegű bemutatókat három és fél millió ember látogatta meg az elmúlt évben. Ez a látogatottság lényegesen magasabb, mint bármely más kulturális intézményhálózaté. Az állatkertek nem csupán a régióinkban élő emberek számára nyújtanak kellemes kikapcsolódási lehetőséget, de komoly turisztikai vonzerőt is képviselnek.

A jó állatkert, oktató, szemléletformáló, természetvédő tevékenysége mellett, lehetőséget ad a kellemes pihenésre, családi szórakozásra. Egy állatkert rekreációs célpont a helyi lakosság számára, ugyanakkor turisztikai vonzerőt jelent a más régiókból ide érkező látogatóknak. Turisztikai vonzerejük nem csak az állatkertben mutatkozik meg, de a város és a régió ismertségét, látogatottságát is emelik, munkahelyeket teremtenek, kereskedelmi és vendéglátási jövedelmeket keletkeztetnek, ingatlanok értékét növelik, egy szóval fontos gazdasági tényezők is az adott településen, vagy régióban.

Az állatkertek által nyújtott szabadidős programkínálat nem lehet egysíkú, hiszen az állatbemutató mellett egy jó kert egyéb kulturális és sportrendezvények helyszíne is. Ez teszi különösen vonzóvá az állatkertet a családok számára, mint legjobb családi program, családi szabadidős központtá válhatnak.

Az állatkerti küldetés megvalósításának módszerei:

- állatok tartása, bemutatása és szaporítása természetes igényeiknek megfelelően. A hagyományok és a közönség igényei miatt az állatbemutató a legelső és legfőbb módszer a küldetésben megfogalmazott üzenet közvetítésében, de csak 'primus inter pares'. A többi módszer nem feltétlenül rendelendő alá az állattartás igényeinek. Kölcsönös alkalmazkodás és kompromisszum szükséges: nem szabad a műemlékeket, vagy a park értékeit feláldozni egy-egy odakényszerített állatbemutató miatt, ahogy ez a múltban gyakran történt. Nem a területet kell költségeket nem kímélve tüzzel-vassal átformálni, hanem meg kell fontolni azt, hogy a fajt máshol tartsuk, vagy egyáltalán ne tartsuk. Nem egyes meghatározott fajok tartása a mindennek feletti cél, hanem a helyes üzenet jó közvetítése.
- növények tartása, bemutatása és szaporításuk
- természetes élőhelyek hasonmásainak és azokat fenyegető veszélyeknek a bemutatása
- ismeretátadó információhordozók feliratok, tablók, kiállítások
- oktatási-nevelési programok, ismeretterjesztő rendezvények, interaktív kiállítások
- kulturális és szórakoztató rendezvények, pl. koncertek, gyermekprogramok, művészeti tárlatok szervezése
- díszpark működtetése pihenési célból, a látogatók komfort-érzésének biztosítása pihenő eszközökkel, kereskedelmi és vendéglátó tevékenységgel, illemhelyekkel, ivóutakkal, állatkertbe illő attrakciókkal, gyermek-aktivitási létesítményekkel,
- kiadványok és más információhordozók előállítása és terjesztése média útján való tájékoztatás a küldetés teljesítésével kapcsolatban.